

UNCONDUCTED REFERENDUM FOR THE JOINING OF REPUBLIC OF BULGARIA TO NATO

Abstract: In the mid-1990s there were public debates in Bulgaria and the issue of joining the NATO military alliance. These debates invariably involve the idea of producing a national referendum on NATO accession. Right from the very beginning, the political and ruling elite has the impression that this should be decided by the state institutions together with the experts in this field. In their view, this is an issue that can not be subjected to nationwide consultation because it requires special competence. This has led to the general statements of the National Assembly of 1996 and April 2000 and the political steps of the government for our accession to NATO. The article in this spirit reveals everything that is related to this unprecedented referendum.

Author information:

Ivan Ivanov

PhD student

✉ ivan.2000@gmail.com

🌐 Bulgaria

Keywords:

Referendum, NATO, neutrality, public opinion.

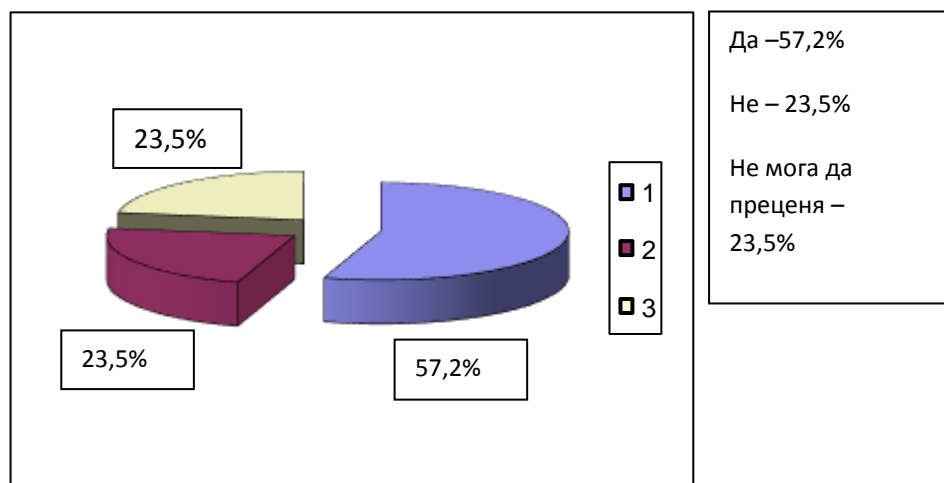
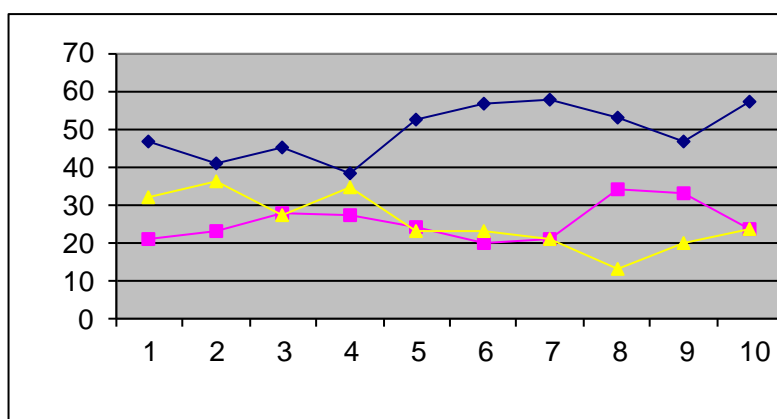
В средата на 90те години на XX век сред обществото са налице обществени дебати в България и по въпроса относно присъединяването към военния алианс НАТО. Тези дебати неизменно включват и идеята за произвеждане на **национален референдум за присъединяването към НАТО**. Още в самото начало сред политическия и управляващ елит натежа мнението, че това трябва да се реши от държавните институции заедно с експертите в тази област. Според тях това е въпрос, който не може да бъде подложен на всенародно допитване, поради това, че изисква особена компетентност. Така се стигна до общите декларации на Народното събрание от 1996 г., и Април 2000 г. и политическите стъпки на правителството за присъединяването ни към НАТО.

Мнението, че въпросът за присъединяването ни към НАТО трябва да се реши изключително на експертно равнище, тъй като мнозинството от хората не притежавали необходимите знания за него, за същността на стратегическите и други цели, които стоят пред България подлежи на коментар. Ако се вземе за пример Унгария, една от новоприсъединилите се членки към НАТО чрез национален референдум на 16 октомври 1997г., ще се види, че там за произнеслото се мнозинство не са били поставяни такива критерии за "експертност". Там просто правителството си беше свършило предварително необходимата разяснителна дейност. Изразеният чрез референдум вот показва положителната роля на информацията и образователните материали, разпространени въз основа на одобрена от правителството стратегия за комуникации, и високото ниво на общественото разбиране за целта на съюза, неговата дейност и унгарските интереси от присъединяването към НАТО. При една такава информационна програма на българското правителство всеки грамотен гражданин може да се запознае с плюсовете и минусите на такова присъединяване, за да гласува на референдум "за" или "против" без да е необходимо да бъде голям експерт, такъв какъвто не беше и унгарския гражданин. Колкото до това какви експерти има в законодателния орган, поел отговорността да отдаде част от националния суверенитет на НАТО и ЕС и какво е тяхното съотношение към специалистите, намиращи се в

електоратното пространство – следват достатъчно изчерпателни данни за сравнение, в обобщителната част на главата.

От месец октомври 1995г. НЦИОМ проучва общественото мнение в България по въпроса за присъединяването към НАТО [2].

	V. 1995г.	X. 1995г.	III. 1996г.	V. 1996г.	IX. 1996г.	I. 1998г.	X. 1998г.	IV. 1999г.	V. 1999г.	III. 2000г.
Одобрявам	46,9%	41,0%	45,0%	38,1%	52,8%	57,0%	58,0%	53,0%	47,0%	57,2%
Не одобрявам	20,9%	23,0%	28,0%	27,1%	24,1%	20,0%	21,0%	34,0%	33,0%	23,5%
Не мога да преценя	32,2%	36,0%	27,0%	34,8%	23,1%	23,0%	21,0%	13,0%	20,0%	23,5%

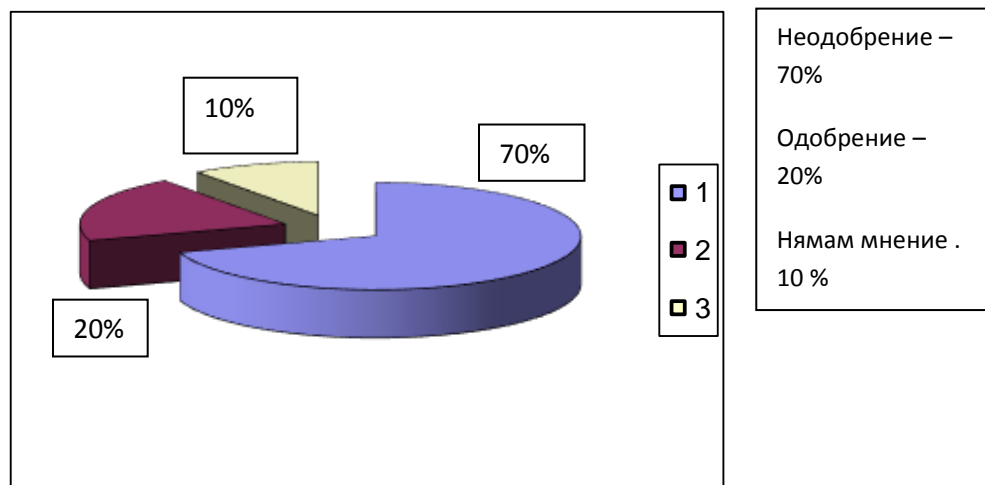

Най-висока подкрепа за членството в НАТО по това време има сред хората с висше образование – 68,1% и във възрастовия състав от 30 до 39г.–66% следвани от тези, които са на възраст до 29г. – 64,7% и 40-49г. – 66%. За НАТО в същия период са съгласни най-вече жителите на големите градове в България -61% и столицата 60,6%. За отбелязване е, че подкрепата в селата също е сравнително висока–49,4%. По етническа принадлежност най-висока стойност има при турците – 65% и българомохамеданите 64,8%. Циганите също показват високо одобрение – 47,7%. Тези резултати до голяма степен се обясняват с факта, че до 1989-1990 г. родопското население, обхващащо в себе си предимно българомохамедани и етнически турци, бе включено в трудов процес свързан със съпътстващи дейности във военно-промишления комплекс в България – малки цехчета и работилници по селата в

Родопите, в които се ушиваха калъфи за седалките на военни машини, шиеха се работни комбинезони за армията, подготвяха се отделни несложни елементи от бойната екипировка на армията и др. След ликвидацията на военно-промишления комплекс тези хора останаха безработни и надеждите им са, чрез “идването” на НАТО техния поминък ще се възобнови, личните, непосредствени интереси са в основата на одобрението. Мъжете и жените в България в началните години на прехода еднакво одобряват приемането ни в НАТО – мъжете заради това, че ще се премине към професионална армия, която ще даде възможност за реализация на много от тях, а жените също поради същата причина – но те виждат по този начин изобавление за синовете си от задължителна военна служба, която на настоящия етап буди много съмнения и тревоги. С най-ниска популярност идеята за членство в НАТО по това време се ползва сред хората над 60 годишна възраст, където преобладава електората на БСП. Сред тях подкрепата е около 40%. Одобрението по партийна принадлежност (спрямо тогава съществуващите партии/ е както следва: СДС - 73,8%, ОДС – 85,9%, Евролевица – 65,5%, ДПС – 59,0%, БББ – 64,0%, БСП – 34,5%. Най-големи стойности на неодобрение има сред електората на БСП – 47,9% и Движение “Тергьовден” – 36,6%.

По този въпрос, обаче, особено много се поляризира общественото мнение по време на Косовския конфликт в Югославия през 1999г. и намесата на Алианса в него. Както и да се квалифицира от политиките тази намеса и подкрепа, която й даде българското правителство като: “цивилизационен избор”, “НАТО е не само сигурност, но и споделена отговорност”, “НАТО е гаранция за инвестиции и капитал” то те се сблъскаха с антивоенните настроения на българския народ. И най-важното: за повечето българи бе ясно, че НАТО погази устава на ООН, като с това игнорира ролята на ООН, а с това бяха погазени и принципите на международното право. За това два въпроса, свързани с актуалната политика на НАТО в Косово, както и на отношението на НАТО след Косовския конфликт болшинството от гражданите отговарят негативно [3].

На питане на НЦИОМ „**Какво е Вашето отношение към бомбардировките на НАТО срещу Югославия?**“ се изразяват мнения показани на следващата фигура:

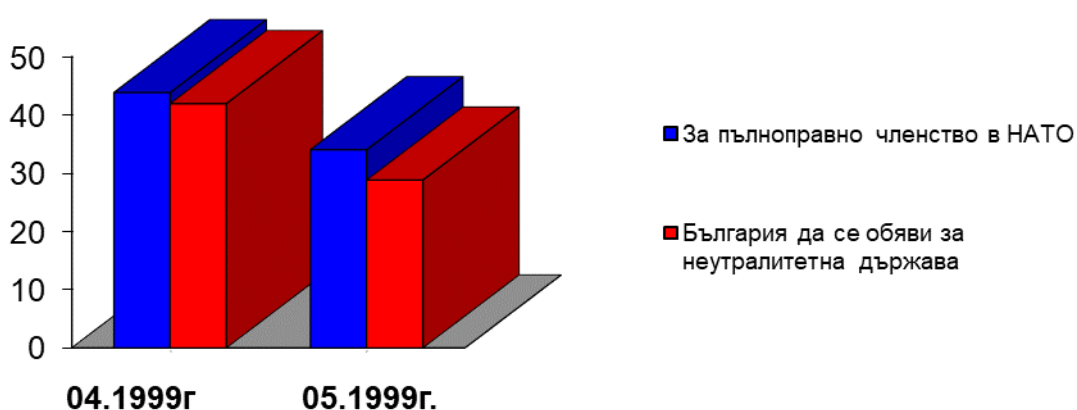
Въпросът за отношението на България към НАТО може да се разглежда най-общо в два аспекта:

- по отношение националната сигурност на страната;
- по отношение политика на НАТО;

В тази връзка общественото мнение в края на 90-те години възприема присъединяването към Алианса като гаранция за националната сигурност и модернизация на българската армия. На въпроса: “**Какви са според вас предимствата на евентуално членство в НАТО?**” отговорите са следните [3]:

		IV.1999г	V.1999г.
1.	Пълноправно членство в НАТО	42.0%	32.0%
2.	България да се обяви за неутрална държава	41.0%	25.0%
3.	Сключване на двустранни споразумения със съседни държави	35.0%	12.0%
4.	Пълноправно членство в ЕС	35.0%	7.0%
5.	Сключване на отбранителен съюз с Русия	10.0%	6.0%
6.	Сключване на отбранителен съюз със САЩ	7.0%	1.0%
7.	Няма такава гаранция	12.0%	15.0%

Сравнение на отношението към членството в НАТО и неутралитет за България

И по това време възниква въпросът: не е ли необходимо един референдум за НАТО, който може да бъде осъществен два възможни варианта: 1-ви вариант "за" или "против" НАТО; 2-ри вариант "неутралитет или НАТО".

Като се имат в предвид резултатите, които показват поляризацията на мнението не само по отношение членството в НАТО, но и по отношение неутралитет за България може да се каже, че по-подходящ би бил втория вариант.

Няколко думи за действителния неутралитет. В буквалния смисъл неутралитета се разглежда като ненамеса в спора между две страни. Неутралитетът в международните отношения е ненамеса на държавата във военни действия, която се води между други държави и запазване на мирните отношения с тях. от немски език "Neutralität" буквално означава "ни това, ни друго". В международното право означава неучастие във война, а в мирно време – отказ от участие във военни блокове. Територията на неутралната държава е неприкосновена включително териториалните води. Тя има право да снабдява воюващите страни с оръжие и военни материали. Правата и задълженията на неутралната държава са формулирани в Хагската конвенция от 1907г. (за сухопътните войски) Лондонската декларация за военноморските сили 1909г., Резолюциите на VII-ия Конгрес на Международната асоциация на юристите-демократи от 1960г. и др.

Интересно е да се отбележи, че неутралитетът съществува и в разновидността си "въоръжен неутралитет", което на пръв поглед съдържа в себе си противоречие. Но това в международното право е обявената готовност от държавата да защити своя

неутралитет и своята морска търговия от воюващите държави с помощта на въоръжените сили.

Декларирането пред международната общественост на действен неутралитет от страна на България би отприщило духовната и физическа енергия на българските граждани по реализирането на трансформацията на обществото във всички сфери на живота. Самата мисъл, че няма да се повторят грешките от Първата и Втората национални катастрофи, постави всеки български гражданин в обстановката на съзнателна, лишена от страхове за бъдещето реализация. Неутралитетът в повечето случаи означава просперитет, като пример в това отношение е Швейцария, към чийто социален модел България се стреми. Швейцария от края на XIX век е неутрална, пацифистка и благоденстваща. В миналото, обаче, швейцарците въобще не са били пацифисти, а едни от най-добрите наемни войници в коронованите дворове на Европа. Сега в Швейцария съществува военна демокрация: всеки гражданин е задължен да съхранява бойната си екипировка в къщи. Благодарение на действията си неутралитет страната привлича към себе си туристи и инвестиции. Неутралитетът направи Швейцарските банки най-надеждни в света.

От политическа гледна точка положението на България на Балканския полуостров я прави много подходяща за обявяване на действен неутралитет. Известна е централната роля на геополитическия фактор за поредица трагични събития и реалности в историята на Балканите. Изпълнявайки чужда воля балканските държави неведнъж са се превръщали в “барутен погреб” на Европа. Силовата политика още не е преодоляна – в това се коренят наблюдаваните днес събития и процеси, които след края на студената война би трябвало да останат в историята. След разпадането на блоковото деление, разпускането на Варшавския договор и разпадането на СССР се създаде нова обстановка на Балканския полуостров, която преди това се регулираше в контекста на регионалното влияние на НАТО – върху Турция и Гърция, /негови членки/ и на Русия – върху Румъния и България. Бивша Югославия бе член на Движението на необвързаните страни. По такъв начин балканската сигурност се гарантираше от невъзможността за конфликт между цитираните държави, поради възможността това да прерасне в междублоков конфликт. При цялата порочност на блоковото разделение и конфронтационната политика то играеше поддържаща роля за евентуално посегателство върху сигурността на отделните балкански държави. Ето защо сега България и другите страни трябва да избират: неутралитет или НАТО - като единствен военен пакт останал в света. Ако приемем, че нашата страна обяви активен, действен неутралитет и нейният пример бъде последван от другите балкански страни – Румъния, Македония, Хърватска, Словения, Босна и Херцеговина и Югославия, то на политическата карта би се появила една внушителна зона на мира, която повече отговаря на разбирането за човешки прогрес и демокрация, от колкото разширяването на един военен пакт. С това биха се успокоили “балканските страсти” на всички съседни страни и това би било гаранция за това, че истинската демокрация се разраства.

От приведените аргументи е видно, че национален референдум по въпроса за присъединяване към НАТО или обявяване на неутралитет за България не само ще отвори нова балканска страница за демокрацията, но ще даде един много важен отговор, който и обществото, и политиците трябва да знаят: да бъде ли присъединена България към някакъв военен съюз /алианс, пакт/. Повечето граждани на България свързват демокрацията не само с гражданските права и свободи, с които тя ги дарява, но и с възможността те да бъдат консумирани в мирна обстановка, без напрежение и опасности от въоръжени конфликти. Чрез един референдум "за" или "против" НАТО

или “НАТО или неутралитет” в основите на новостроящата демокрация има възможност да бъде поставен още един основополагащ камък: мирът.

Ако се разгледа хипотезата на национален референдум да отпадне неутралитета и българските граждани дадат своя вот за присъединяване към военен съюз. Доскорошното участие в разпадналия се военен блок на източно-Европейските страни – Варшавски договор, непременно поражда много възражения, особено у по-възрастното поколение, което помни Унгарските събития от 1956г. и Чешките събития от 1968г. Непременно ли трябва да се членува в НАТО? Само този военен съюз ли отговаря на представата за стабилност на демокрацията, гарантирана чрез военна сила? Съществуват различни монархия, мнения по въпроса.

Интересно е да се отбележи мнението на американския политолог **Джон Лукач** [1, с.185]: “Абсурдно е да се смята (както правят мнозина, включително и в Източна Европа), че НАТО и една бъдеща конфедерация са съвместими. Единственият смисъл от същността на НАТО бе да се противопостави на опасността на евентуално руско нашествие отвъд “желязната завеса”. Колкото и да бе съмнителна една такава възможност, НАТО в общи линии изпълни предназначението си. Но опасността вече, всъщност отдавна я няма (ако изобщо някога я е имало). Следователно американското военно присъствие в Европа ще трябва все повече да намалява, ако не и да изчезне напълно.” Според Лукач НАТО допринася, всъщност, за разделението на Европа.

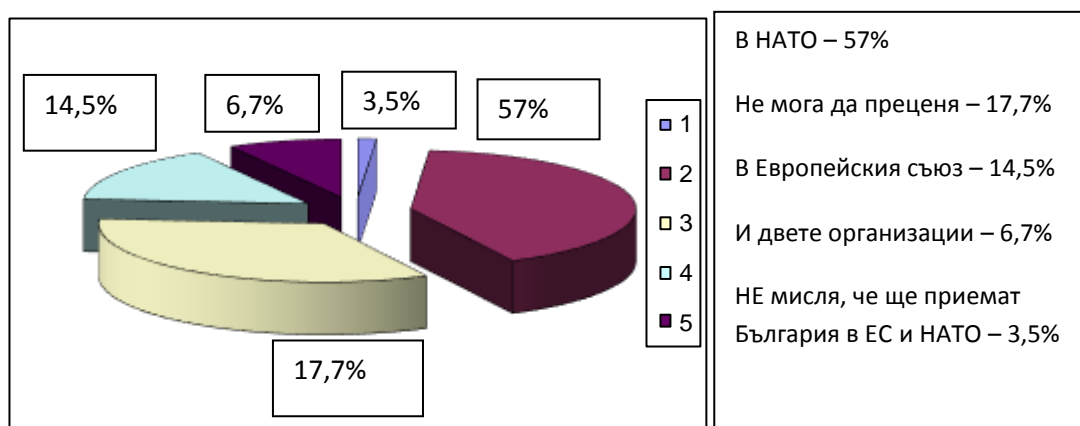
Но тъй като НАТО е единственият безалтернативен вариант представен от политическия елит пред обществото, макар и такъв, той трябва да бъде поставен на всенародно допитване. Този въпрос има значение към следното: дали сегашните гласоподаватели не търсят реванш срещу Варшавския договор или някаква друга политическа сила, подкрепяйки членството на страната ни в НАТО; дали те имат право да вземат решение, което ще има проекция в бъдещия свят на едно поколение, което сега все още няма права на гласоподаватели? На това навежда един визиран в политологически сборник разговор между полския Президент Александър Квашневски и неговите дъщери [4, с.119]: “Какво толкова се говори да се разширява НАТО или да не се разширява? Ние вече сме се разширили хилядократно, светът е обединен. За какво си дрънкате вие, политиците? Татко вие сте просто една сбирщина бюрократи, политици без въображение“. Може да се каже, че това е събирателен образ на мисленето на сегашното поколение, което се интересува от MTV, CNN, Eurosport, Internet, но не и от НАТО. Защо изборът на сегашното поколение трябва да тежи върху бъдещето? Общо е впечатлението, че младото поколение, особено това на Източна Европа, търси интегритета с целия свят, а НАТО интегрира са само към един военен съюз и неговите страни членки.

Така, че когато говорим за демокрация ние не трябва да я разбираме само като демокрация – сега, а и като демокрация – бъдеще. Национален референдум за НАТО или неутралитет ще синтезира отговорите не само на поколението около и над 40-те години, което е поколението на сегашния политически елит, но и на онези гласоподаватели навършили 18 години и нагоре, които ще консумират демокрацията в комплект с военен пакт, с който по-възрастните ще я гарантират.

Тук е мястото въпросът да бъде поставен по следния начин: взимането на решение за присъединяване към военен съюз по дефиниция съдържа в себе си и възможността за война, освен гаранции за стабилност. Когато се информира обществото за присъединяване към НАТО, то трябва да бъде информирано не само за някакви временни ползи или очертаващи се в необозримото бъдеще блага. Политическата история на България помни трагично известни случаи, когато държавния елит е присъединявал България към една или друга велика сила, след което

е следвала една или друга национална катастрофа. Интересно е да се припомни цитирания в глава I референдум за съедене на виновните за такава политика, проведен през 1922г. Тъкмо днес горчивите уроци на историята би следвало да бъдат поука; по-добре референдум сега, преди присъединяването към някакъв военен съюз, отколкото после – за съедене на политици, които без съгласието на народа са извършили присъединяването.

А иначе преуспяващите българи са убедени, че България ще бъде приета по-бързо в НАТО, отколкото в ЕС. Вероятно това основание идва от реформите, които значително бързо се извършват в българската армия и от непрекъснатите совалки на български и натовски експерти между Брюксел и София, които създават известно впечатление за гарантирано присъединяване към Алианса, в кратки срокове. Не без значение са и визитите през втората половина на 1999г. на американския Президент Бил Клинтън, на бившия Генерален секретар на НАТО Хавиер Солана и командващия войските на НАТО генерал Уесли Кларк. Ето защо на въпроса: **“Къде ще приемат, според Вас, по-бързо България – в Европейския съюз или НАТО?”** българските граждани живеещи и работещи в чужбина отговарят по следния начин:

Направеното изложение дотук предизвиква следните

обобщения и изводи:

1. Референдум за присъединяването към НАТО на Република България в първите години на прехода бе необходим най-малкото от гледна точка на това, че България преди това бе член на военно-политически блок – Варшавски договор. Сред обществото в началото на прехода преобладават нагласи срещу включването на страната ни отново в друг военно-политически блок. Макар и по-малко като подкрепа на тези виждания в обществото ни следваше да се произведе референдум, който по категоричен начин да потвърди каква военно – политическа линия трябва да следва българското общество.
2. Силната подкрепа за НАТО, регистрирана чрез социологически изследвания в началото на прехода не може да замени една категорична подкрепа „за“ или „против“ НАТО в българското общество.
3. Един референдум под надслова „за НАТО или неутралитет“ би показал по-различни нагласи в Българското общество.

References:

1. Lukach, D., Krayat na HH vek i krayat na modernata epoha, Sofia, 1994
2. NTsIOM. Obshtestvenoto mnenie. Predstavitelni za stranata izsledvania s obhvat 887-1232 dushi. Za perioda mesets oktomvri 1995 g.– mesets mart 2000 g.
3. NTsIOM m. IV 1999 g. “NATO, Yugoslavia, Kosovskiyat konflikt i pozitsiyata na Bulgaria”. Predstavitelno za stranata izsledvane ot 21-23 IV 1999 g ., obhvat 887 dushi.

